

DE VERDEDIGER

De tegenstrijdige rol van een prosociale participant in het pestproces

<i>Hamerlinck, Sabine</i>	<i>3445933</i>
<i>Trugg, Rachelle</i>	<i>3639649</i>
<i>Van der Pas, Lisette</i>	<i>3565696</i>
<i>Van Lith, Jip</i>	<i>3638596</i>

Universiteit Utrecht	Bachelorthesis 200600042
Werkgroep 5	Pesten en sociale dominantie
Begeleidend Thesisdocente	Mw. dr. Marjolijn Vermande

Datum: 22-06-2011

Samenvatting

In eerdere studies worden verschillende participantenrollen binnen het pestproces onderscheiden. Binnen dit onderzoek staat de rol van verdediger centraal, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de aanvallende en troostende verdediger. Er is onderzocht of de rol van aanvallende verdediger meer samenhang vertoont met de pro-pestrollen (pester, assistent en bekrachtiger) dan de troostende verdediger en of er een sekseverdeling zichtbaar is binnen de typen verdedigers. Daarnaast zijn verschillen tussen de typen verdedigers onderzocht op de pro-pestrollen, agressie, sociale acceptatie, resource control en perceived popularity. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een aanwezig databestand, bestaande uit 1.229 leerlingen afkomstig uit groep 6, 7 en 8, van een landelijk onderzoek over pesten van het Dutch Consortium on Bullying. Middels een correlatieanalyse werd duidelijk dat de aanvallende verdediger meer samenhangt met de pro-pestrollen dan de troostende verdediger. Uit een kruistabelanalyse is gebleken dat meisjes vooral de rol van troostende verdediger aannemen en jongens vaker aanvallend gedrag hanteren. Een MANOVA toetsing toonde significante verschillen tussen de typen verdedigers op de pro-pestrollen, agressie, sociale acceptatie, resource control en perceived popularity. De resultaten van dit onderzoek ondersteunen de hypothese dat er sprake is van een tweedeling binnen de rol van verdediger, waarbij mogelijk sprake is van een derde type verdediger die zowel aanvallend als troostend verdedigend gedrag hanteert.

Kernwoorden: pesten, troostende verdediger, aanvallende verdediger.

Pesten is een specifieke vorm van verbale, lichamelijke of psychologische agressie, welke herhaaldelijk optreedt, met de intentie schade aan te richten. Er is sprake van onbalans in macht, met een krachtige persoon of groep tegenover iemand die zichzelf moeilijk kan verdedigen (Glew, Fan, Katon, Rivara, & Kernic, 2005; Nansel et al., 2001; Vervoort, Scholte, & Overbeek, 2010).

Pesten is een universeel fenomeen in de Westerse en niet-Westerse wereld (Garney & Merrell, 2001; Vervoort et al., 2010) en vormt vooral een groot probleem op scholen (Craig, Pepler, & Atlas, 2000). De prevalentie verschilt per land en is afhankelijk van de definitie en operationalisatie die wordt gehanteerd (Fekkes, Pijpers, Frederiks, Vogels, & Verloove-Vanhorick, 2006; Wolke, Woods, Stanford, & Schulz, 2001). Afhankelijk van de definitie wordt in verschillende Westerse landen 8% tot 24% van de kinderen gepest (voor een review, zie Fekkes et al., 2006; Wolke et al., 2001). Uit onderzoek van Junger-Tas en Van Kesteren (zoals geciteerd in Fekkes et al., 2006) blijkt 19% van de kinderen in Nederland aan te geven meerdere keren per maand gepest te worden. Hawker en Boulton (2000) tonen aan dat verschillende psychosociale problemen, zoals depressie en eenzaamheid, samenhangen met victimisatie. Daarnaast heeft pesten impact op de schoolse vaardigheden en het zelfvertrouwen (Garney & Merrell, 2001; Rigby, 2003). Gezien de hoge prevalentie en de gevolgen van pesten, kan gesproken worden van een maatschappelijk relevant thema (Craig et al., 2000).

Het gedragspatroon van pesters omvat agressief en dominant gedrag jegens anderen met het doel sociale dominantie en status te verkrijgen (Garney & Merrell, 2001; Olweus, 2003; Pellegrini & Long, 2002; Salmivalli & Peets, 2009; Sijtsema, Veenstra, Lindenberg, & Salmivalli, 2009). Recente opvattingen definiëren sociale dominantie in termen van *resource control*, wat betrekking heeft op het verkrijgen van toegang tot hulpbronnen zoals materiële middelen (voeding, speelgoed) en sociale relaties (vriendschappen, bondgenoten) (Hawley, 1999; Hawley, Little, & Pasupathi, 2002). Deze toegang wordt verkregen middels competitie strategieën (Hawley, 1999). Er worden coërcieve en prosociale strategieën onderscheiden (Hawley, 2007). Coërcieve strategieën worden gekenmerkt door bedreigend, agressief en pesterig gedrag. Prosociale strategieën worden getypeerd door samenwerking, wederkerigheid en het vormen van vriendschappen (Hawley, 2003; Veenstra, 2006). Optimale resource control wordt aangetroffen bij kinderen die beide strategieën kunnen hanteren (Olthof, Goossens, Vermande, Van der Meulen-van Dijk, & Aleva, 2008). Pesters zetten beide strategieën in en worden geassocieerd met een hoge resource control (Prinstein & Cillessen, 2003; Salmivalli & Peets, 2009). De macht en status die bij pesters zichtbaar is kan ook worden uitgedrukt in termen van *perceived popularity*, een dimensie van macht en status, welke reflecteert of een kind door leeftijdsgenoten gezien wordt als populair (De Bruyn, Cillessen, & Wissink, 2010; Witvliet et al., 2010). Perceived popularity verwijst naar

aanzien, aantrekkelijkheid, dominantie, geaccepteerd worden door anderen die gezien worden als populair en gewaardeerd worden door kinderen van het andere geslacht (Cillessen & Mayeux, 2004; Rose, Swenson, & Waller, 2004). Pesters worden ondanks deze hoge perceived popularity en resource control niet per definitie geaccepteerd of aardig gevonden door leeftijdsgenoten (De Bruyn et al., 2010; Goossens, Olthof, & Dekker, 2006; Prinstein & Cillessen, 2003) en scoren hoog op sociale afwijzing (Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman, & Kaukiainen, 1996). Het slachtoffer ervaart geen hoge perceived popularity (Olweus, 1997), maar scoort net als de pester laag op acceptatie en hoog op sociale afwijzing (Salmivalli, 1999).

Status en sociale dominantie worden gevormd door de groep, waarbinnen groepsgenoten voor een belangrijk deel de mate van populariteit en de status van de pester bepalen (Salmivalli, 2009; Salmivalli & Peets, 2009). Salmivalli (1999) onderscheidt naast pesters en slachtoffers ook assistenten en bekrachtigers. Assistenten sluiten zich aan bij de pester en bekrachtigers stimuleren het pestgedrag door bijvoorbeeld het pestgedrag toe te juichen (Salmivalli, 2009). De pester, bekrachtiger en assistent vormen samen de pro-pestrollen. Ondanks enkele verschillen tussen deze rollen, zullen de pro-pestrollen vermoedelijk overeenkomend scoren op verschillende karakteristieken zoals agressie. Er is namelijk gebleken dat bevriende kinderen ongeveer dezelfde rol binnen een pestsituatie laten zien, zo tonen ze vaak een verhoogde mate van agressief gedrag (Olthof & Goossens, 2008; Salmivalli, Huttunen, & Lagerspetz, 1997). Binnen het pestproces onderkent Salmivalli (1999) naast bovengenoemde pro-pestrollen (pester, assistent, bekrachtiger) en het slachtoffer ook de rollen van buitenstaander en verdediger (Salmivalli et al., 1996). Het slachtoffer, de buitenstaander en de verdediger worden als meer afzonderlijke rollen beschouwd (Sutton & Smith, 1999), waarbij het slachtoffer gepest wordt, de buitenstaander zich afzijdig houdt en de verdediger opkomt voor het slachtoffer (Salmivalli, 2009). De verschillende rollen die Salmivalli (1999) onderscheidt binnen het pestproces sluiten aan bij recente onderzoeken waar het pesten steeds meer wordt gezien als een groepsproces (Craig & Pepler, 2000; Craig et al., 2000; Gini, 2006; Salmivalli, 1999; Sutton & Smith, 1999). Dit impliceert dat interventies zich niet enkel op de individuele kenmerken van pesters en slachtoffers moeten richten, maar ook op de andere rollen binnen het pestproces (Craig et al., 2000).

Binnen pestsituaties is een verschil te zien in het gedrag van jongens en meisjes (Salmivalli, Lappalainen, & Lagerspetz, 1998). Jongens zijn vaker de pester, bekrachtiger, assistent of het slachtoffer (Garney & Merrell, 2001; Goossens et al., 2006; Nansel et al., 2001; Olthof & Goossens, 2008; Salmivalli et al., 1998). Salmivalli en collega's (1998) benoemen dat meisjes vaker de rol van verdediger op zich nemen, terwijl Craig en Pepler (zoals geciteerd in O'Connell, Pepler, en Craig, 1999) stellen dat jongens even vaak verdediger zijn als meisjes. Een mogelijke interpretatie voor deze

sekseverschillen, zoals opgemerkt door Salmivalli en collega's (2008), is dat agressie onder jongens in zekere mate meer verwacht en geïdealiseerd wordt, terwijl het tegenovergestelde waar is voor meisjes (Salmivalli et al., 1998).

Verdediger

In dit onderzoek staat de rol van de verdediger binnen het pestproces centraal. Verdedigers kunnen een betekenisvolle positie hebben omdat zij opkomen voor zwakkeren in de groep (Salmivalli et al., 1996). Hoewel de meeste kinderen een negatieve houding hebben ten opzichte van pesten, grijpen zij zelden in bij pestincidenten (O'Connell et al., 1999). Zo blijkt uit onderzoek van Atlas en Pepler (1998) dat in 85% van de peestsituaties in de klas andere kinderen betrokken waren, terwijl slechts 10-11% van de kinderen intervenueerden tijdens pestmomenten. Uit onderzoek van Craig en Pepler (zoals geciteerd in O'Connell et al., 1999) bleek dat leeftijdsgenoten slechts in 11% van de pestincidenten opkwamen voor het slachtoffer. Of kinderen de rol van verdediger op zich nemen is mede afhankelijk van de relatie met de pester of het slachtoffer (Ray, Norman, Sadowski, & Cohen, 1999). O'Connell en collega's (1999) geven aan dat alleen kinderen met een bovengemiddelde sociale status en populariteit voldoende invloed hebben om succesvolle interventies in het pestproces uit te voeren.

Van de meer afzonderlijke groepsrollen komt de rol van verdediger het dichtst bij de hoge mate van sociale dominantie, zoals bij de pro-pestrollen zichtbaar is (Olthof et al., 2008). Het prosociale gedrag van de verdediger wordt goedgekeurd en leidt tot sociale acceptatie en geringe sociale afwijzing (Gini, Pozzoli, Borghi, & Franzoni, 2008; Salmivalli et al., 1996). Daarentegen zijn slachtoffers en buitenstaanders het minst sociaal dominant (Olthof et al., 2008) en worden buitenstaanders, gezien hun vermijdende en passieve gedrag, niet volledig geaccepteerd (Camodeca & Goossens, 2005; Cowie, 2000; Salmivalli et al., 1996).

Verdedigers hebben strategieën nodig om effectief in te kunnen grijpen in een peestsituatie (O'Connell et al., 1999). Uit een studie van Hawkins, Pepler en Craig (2001) blijkt dat binnen de verdedigende rol een verdeling zichtbaar is tussen prosociale en agressieve interventies. Prosociale interventies betreffen het verbaal, lichamelijk of sociaal opkomen voor het slachtoffer op een niet agressieve manier (Hawkins et al., 2001), zoals het waarschuwen van de leerkracht of het troosten van het slachtoffer. Agressieve interventies omvatten lichamelijke agressie, verbale en sociale agressie (Hawkins et al., 2001), zoals de pester duwen en uitschelden. Ook in een studie van Atlas en Pepler (1998), waarin pestgedrag middels klassenobservaties werd onderzocht, is deze tweedeling van interventies duidelijk zichtbaar. Zij coderen het opkomen voor het slachtoffer in sociaal gepaste en ongepaste interventies. Voorbeelden van sociaal gepaste

interventies betreffen het informeren van een volwassene of het aangaan van een gesprek met de pester en/of het slachtoffer. De ongepaste vorm van interveniëren betreft het stoppen van het pesten door agressieve tactieken te hanteren, zoals dreigen en het fysiek aanvallen van de pester. Interventies die specifiek op de pester gericht zijn, worden sneller verbonden met agressie dan interventies die gericht zijn op het slachtoffer (Hawkins et al., 2001). Agressieve interventies van verdedigers kunnen er toe leiden dat verdedigers zelf slachtoffer worden in een peestsituatie (O'Connell et al., 1999; Pöyhönen, Juvonen, & Salmivalli, 2010; Salmivalli & Peets, 2009).

Ondanks de verschillen in de door verdedigers gehanteerde interventies, wordt de verdedigende rol door Salmivalli (2009) opgevat als één rol. De verdedigende schaal van Salmivalli's en collega's (1996) (de Participant Role Scale) vertoont, ongeacht de hoge interne consistentie, een verscheidenheid aan gedragingen. Binnen de items van deze schaal zijn zowel meer aanvallende gedragingen ('attacks the bully in order to defend the victim') als meer troostende gedragingen ('comforts the victim afterwards') zichtbaar. Goossens en collega's (2006) hebben de pestrollenvragenlijst met de participantenschalen van Salmivalli bewerkt. Deze lijst is vervolgens door Vermande en collega's (2008) herzien en items uit de verdedigende schaal zijn opgesplitst. Deze items representeren enerzijds een actieve verdediger die de pester aanvalt en anderzijds een meer passieve verdediger die het slachtoffer troost.

In hoeverre de rol van verdediger uit eenzelfde gedragspatroon bestaat of dat er binnen deze rol een tweedeling aanwezig is, moet uit nader onderzoek blijken. De verdediger is de sleutelfiguur die het pestproces positief kan beïnvloeden voor het slachtoffer (Salmivalli, 1999). Een verdieping en explicitering van de verdedigende rol komt dan ook ten gunste van mogelijke groepsinterventies (Salmivalli, Kärnä, & Poskiparta, zoals geciteerd in Pöyhönen et al., 2010).

Dit onderzoek

Binnen dit onderzoek werd expliciet gekeken naar de rol van verdediger. Middels een correlatieanalyse werd de samenhang tussen de rollen in het pestproces onderzocht in een grote steekproef bij kinderen in de laatste drie jaren van de basisschool. Verwacht werd dat de rol van aanvallende verdediger meer samenhang zou vertonen met de pro-pestrollen (pester, assistent, bekrachtiger) dan de rol van troostende verdediger. De rol van troostende verdediger werd als meer afzonderlijke rol verwacht. De troostende en aanvallende verdediger zijn in instrumenten, in het bijzonder de Participant Role Scale van Salmivalli en collega's (1996), in een algemene schaal opgenomen. Op basis van een zichtbaar verschil binnen deze schaal tussen de troostende en aanvallende verdediger werd een matige correlatie tussen beide rollen verwacht. Ondanks deze verwachting bleek binnen dit onderzoek een opvallend hoge correlatie tussen de troostende en

aanvallende verdediger, en daarom is een derde type verdediger opgenomen in dit verdere onderzoek. Dit type, wat in het vervolg als 'type beide' wordt aangeduid, laat zowel troostend als aanvallend verdedigend gedrag zien.

Vervolgens is de sekseverdeling binnen de verdedigende rol onderzocht. Verwacht werd dat meisjes meer de rol van troostende verdediger aannamen en jongens juist meer aanvallende manieren van verdedigen hanteren.

Om overeenkomsten en verschillen binnen de verdedigende rol te onderzoeken, werden kinderen die hoog scoorden op het item aanvallend verdedigen, kinderen die hoog scoorden op troostend verdedigen en kinderen die op beiden hoog scoorden met elkaar vergeleken. Uit een studie van Gini, Albiero, Benelli, en Altoè (2007) blijkt dat empathie positief gerelateerd wordt aan verdedigend gedrag en negatief gerelateerd wordt aan pro-pestgedrag. Vanuit hier is te verwachten dat de troostende verdediger meer empathie zal laten zien en daardoor hoger op sociale acceptatie scoort dan de aanvallende verdediger. Van Kleef en collega's (2008) stellen dat het individu met meer macht tegelijkertijd minder empathisch is, sociale macht wordt namelijk geassocieerd met verminderd reageren op emoties van anderen die lijden. Bij de troostende verdediger werd daarom een lagere sociale dominantie verwacht in vergelijking met de aanvallende verdediger. Omdat aanvallende verdedigers naar verwachting minder empathie hebben, zouden zij over meer sociale macht beschikken dan de troostende verdediger. Aanvallende verdedigers zouden dan ook hoger scoren op de pro-pestrollen, *agressie*, *perceived popularity* en *resource control* dan de troostende verdedigers.

Methode

Participanten

Voor het huidige onderzoek zijn gegevens, verzameld in 2006 gedurende een landelijk onderzoek naar pesten van het Dutch Consortium On Bullying, gebruikt. Aan desbetreffend onderzoek hebben leerlingen uit de groepen 6, 7 en 8 uit 53 klassen van 17 verschillende Nederlandse basisscholen geparticipeerd. Voorafgaand aan de dataverzameling zijn de ouders van de kinderen uit de diverse klassen middels een brief ingelicht over het onderzoek. Ouders en participanten zelf werd de mogelijkheid geboden deelname te weigeren door bezwaar aan te tekenen middels een notitie of door dat kenbaar te maken bij de onderzoekers. Slechts 51 leerlingen zijn ten gevolge hiervan uitgesloten van het onderzoek, daarentegen hebben 1.229 leerlingen, waarvan 608 meisjes (49,5%) en 621 jongens (50,5%), wel deelgenomen. Onder alle participanten bevonden zich 394 leerlingen uit groep 6 met een gemiddelde leeftijd van 10;3 jaar, 444 leerlingen uit groep 7 met een gemiddelde leeftijd van 11;3 jaar en 391 leerlingen uit groep 8, gemiddeld 12;3 jaar. Van alle participanten had 83% Nederlandse ouders,

terwijl de overige participanten tenminste één ouder hadden die uit een ander land afkomstig was.

Procedure

De onderzoeksprocedure bestond uit de afname van een klassikale zelfrapportage van de kinderen gevolgd door een individueel interview (peer-nominaties en ratings), aangevuld met een vragenlijst voor de leerkracht. De procedure werd uitgevoerd volgens het onderzoeksprotocol, verzorgd door getrainde onderzoeksassistenten.

In een klassikale groepsafname van circa 30 minuten zijn vragenlijsten afgenomen door onderzoeksassistenten welke onbekend waren voor de kinderen. Kinderen hebben in een zelfrapportage vragen, over onder meer resource control, individueel ingevuld. Leerkrachten hebben middels een vragenlijst, ieder afzonderlijk kind uit de klas beoordeeld qua resource control en agressie. De peernominaties zijn middels individuele interviews tot stand gekomen. Elk kind is in een rustige ruimte binnen de school door één van de onderzoeksassistenten ondervraagd in twee interviews van circa 30 minuten. De vragen betreffen grotendeels de betrokkenheid van klasgenoten in peestsituaties. Tevens werd er informatie verzameld over perceived popularity en procedures van resource control onder klasgenoten.

Er is verzocht om de procedure van het interview niet te bespreken met klasgenoten. Participanten zijn op de hoogte gesteld over de vertrouwelijkheid van het onderzoek en de privacy van gegeven informatie.

Meetinstrumenten

Betrokkenheid bij pesten. Er is gebruik gemaakt van een peer-nominatie procedure zoals beschreven door Goossens en collega's (2006), waarbij onderscheid werd gemaakt tussen de rollen van initiatiefnemende dader (pester), assistent, bekrachtiger, buitenstaander, slachtoffer, aanvallende verdediger en troostende verdediger. De pester is iemand die begint met pesten en de assistent is iemand die de pester volgt en vervolgens meedoet met het pesten. Voorafgaand aan de individuele metingen ontvingen de participanten een definitie van pesten. Er werd uitgelegd dat pesten betekent dat één of meerdere kinderen bewust andere kinderen herhaaldelijk vernederen of irriteren en dat dit niet hetzelfde is als een onenigheid tussen twee even krachtige kinderen. Daarnaast werd verteld dat pesten op verschillende manieren kan gebeuren. Om een volledig beeld van het pesten te verkrijgen, werden er vragen over de volgende vijf vormen van pesten gesteld: fysiek (duwen, slaan), materieel (spullen afpakken of kapot maken), verbaal (uitschelden, beledigen), direct sociaal (negeren, buitensluiten) en indirect sociaal (roddelen).

Verdediger. In de peer-nominatie procedure is onderscheid gemaakt tussen twee typen verdedigers. Allereerst de verdediger die gericht is op verlichting van het leed van het slachtoffer, waarbij gevraagd werd "Sommige leerlingen helpen degene die gepest wordt door te troosten, vriendelijk te zijn, te zeggen die hij of zij zich er niks van aan moet trekken of ze stappen naar de leraar. Wie doet zulke dingen?" Daarnaast de verdediger die gericht is op het aanpakken van de pester, waarbij de pester aangevallen en/of weggejaagd wordt. De vraag die gesteld werd is "Sommige leerlingen worden boos als iemand wordt gepest. Ze proberen de pesters weg te jagen om het slachtoffer te helpen. Wie doet zulke dingen?" In de peer-nominatie werd gevraagd welke namen van kinderen op de verschillende typen verdedigers het beste van toepassing waren.

Voor de pester, assistent, bekrachtiger en beide typen verdediger zijn er, om te corrigeren voor klassen, proportiescores berekend door het aantal ontvangen nominaties te delen door het aantal nominatoren minus 1 (aantal kinderen in de klas min het kind zelf). Sommige pesters zijn gespecialiseerd in meerdere vormen van pesten. Het gemiddelde van alle vormen zou hierdoor niet kloppen met de werkelijkheid. Om tot een representatief gemiddelde te komen, werd het gemiddelde van de twee hoogste scores van de participanten op alle vijf de pestitems (fysiek, materieel, verbaal, direct- en indirect sociaal) genomen. Hierbij werden de procedures van Witvliet en collega's (2010) gevolgd.

Agressie. Een verkorte versie van de IRPA (Instrument voor Reactieve en Proactieve Agressie) (Polman, Orobio de Castro, Thomaes, & Van Aken, 2009) werd gebruikt om het construct agressie te meten. Leerkrachten ontvingen een lijst met vijf verschillende vormen van agressief gedrag (schoppen, duwen, schelden, stiekeme dingen doen en roddelen). Vervolgens werden de kinderen middels een 4-puntsschaal, variërend van 0 (nooit of één keer) tot 3 (dagelijks) op elk gedrag gescoord, waarna het gemiddelde op de vijf items berekend werd (alpha coëfficiënt = .86). Deze gemiddelde scores werden gestandaardiseerd per leerkracht, zodat rekening werd gehouden met verschillende normen en waarden van leerkrachten ten aanzien van agressie (Hawley, 2003). Polman en collega's (2009) onderzochten de IRPA en beschouwen de psychometrische kwaliteit van dit instrument als goed/zodanig. De discriminante validiteit is uitstekend, dit blijkt uit het feit dat de reactieve en proactieve functies van agressie onafhankelijke constructen waren. De convergente validiteit was voldoende, aangezien de scores van de IRPA een matig tot sterke overeenkomst toonden met scores van een veelgebruikt instrument, het Teacher Rating Instrument (TRI) (Dodge & Coie, 1987). Tot slot werd constructvaliditeit aangetoond; reactieve en proactieve agressie toonden correlaties met de meeste a priori relevante variabelen (Polman et al., 2009).

Sociale acceptatie. De mate van sociale acceptatie werd gemeten aan de hand van ratings (Maassen, Van der Linden & Akkermans, 1997). De participanten kende iedere klasgenoot een score toe op een 7-puntsschaal, waarmee interpersoonlijke voorkeur gemeten kon worden. De scores varieerden van -3 (sterke afwijzing) tot +3 (sterke acceptatie). Met het aantal positieve ontvangen nominaties en negatieve ontvangen nominaties konden de sympathie- en antipathiescores berekend worden. Sociale acceptatie werd gemeten door de per klas gestandaardiseerde antipathiescore af te trekken van de per klas gestandaardiseerde sympathiescore, waarna de resultaten voor elke klas gestandaardiseerd werden (cf. Coie, Dodge, & Coppotelli, 1982).

Resource control. Zes items, aangepast vanuit Hawley's procedure, werden gebruikt om resource control te meten. Dit werd gedaan door middel van peer-nominaties, zelfrapportage en rapportage door leerkrachten.

In de peer-nominaties (alpha coëfficiënt=.90) werden zes vragen gesteld, waaronder "Welke kinderen in de klas hebben meestal de leukste spullen of de beste plaatsen?" en "Welke kinderen krijgen meestal hun zin?". Het aantal ontvangen nominaties op een item werd gedeeld door het aantal nominatoren minus 1 (het kind zelf). Van deze zes proportiescores werd het gemiddelde berekend op resource control (alpha coëfficiënt= .90). Om te corrigeren voor verschillen tussen klassen (in termen van karakteristieken van kinderen) werden met de SPSS Rankit Procedure de scores gerangschikt en genormaliseerd (Olthof, Goossens, Vermande, Aleva, & Van der Meulen, 2011).

Bij de zelfrapportage (alpha coëfficiënt= .79) en rapportage door leerkrachten (alpha coëfficiënt= .95) werden dezelfde vragen in aangepaste vorm gesteld en moesten antwoorden gegeven worden op een 5-puntsschaal, variërend van 0 (nooit tot bijna nooit) tot 4 (heel vaak). Voor de resource control van de zelfrapportage werd het gemiddelde van de itemscores genomen. De scores op resource control van de leerkracht werden gecorrigeerd op verschillen in normen en waarden tussen leerkrachten. De scores van de leerkracht waren grotendeels normaal verdeeld en zijn daarom gestandaardiseerd (Hawley, 2003; Olthof et al., 2011).

Perceived popularity. Dit construct is gemeten door de participanten te bevragen welke klasgenoten wel en niet populair zijn (LaFontana & Cillessen, 2002; Parkhurst & Hopmeyer, 1998). Er werd hierbij geen definitie van deze termen gegeven. De scores op perceived popularity zijn vastgesteld door het aantal per klas gestandaardiseerde 'niet populaire stemmen' af te trekken van het aantal per klas gestandaardiseerde 'populaire stemmen' die een participant heeft ontvangen. Het verschil tussen deze stemmen is weer gestandaardiseerd per klas om interpretatie te vergemakkelijken.

Resultaten

Samenhang tussen de rollen

Middels een correlatieanalyse werd zichtbaar welke rollen (pester, assistent, bekrachtiger, buitenstaander en slachtoffer) correleerden met de rollen van aanvallende en/of troostende verdediger.

Tabel 1

Gemiddelde correlatiescores per rol op aanvallend en troostend verdedigen

	Aanvallende verdediger	Troostende verdediger
Pester	.19*	-.19*
Assistent	.25*	-.17*
Bekrachtiger	.32*	-.18*
Buitenstaander	-.03	.43*
Slachtoffer	-.03	-.02
Aanvallende verdediger	-	.36*
Troostende verdediger	.36*	-

Noot. * $p < 0.01$

Uit tabel 1 wordt zichtbaar dat de pro-pestrollen (pester, assistent, bekrachtiger) laag tot gematigd positief correleren met de rol van aanvallende verdediger en negatief met de rol van troostende verdediger. Tevens is zichtbaar dat de troostende en aanvallende verdediger gematigd tot hoog correleren. Om deze reden wordt, naast het type troostend verdedigen en het type aanvallend verdedigen, ook het type beide opgenomen in de analyse (zie: 'classificatie typen verdedigers'). Een opvallende en tevens onverwachte uitkomst is de hoge positieve correlatie tussen de rol van buitenstaander en de troostende verdediger (.43). Bovenstaande correlaties zijn geïnterpreteerd op basis van de vuistregels die Field (2009) hanteert: laag (± 0.1), medium (± 0.3) en hoog (± 0.5).

Classificatie typen verdedigers

Participanten werden ingedeeld onder de troostende verdediger, de aanvallende verdediger of het type beide. Om de drie typen verdedigers te classificeren werd de procedure van Goossens en collega's (2006) gevolgd, waarbij er gebruik gemaakt werd van een cut-off score. Participanten werden opgenomen binnen een verdedigende rol wanneer hun score op de troostende of aanvallende verdediger ten minste .15 bedroeg. Wanneer participanten op beide rollen .15 of hoger scoorden, werd aangenomen dat zij zowel aanvallend als troostend verdedigen (Olthof et al., 2011).

In totaal konden 301 participanten worden ingedeeld onder de categorie troostende verdediger, 54 participanten konden worden beschouwd als aanvallende verdediger. Er bleken 75 participanten te zijn die zowel aanvallend als troostend verdedigend gedrag laten zien en als type beide konden worden geclassificeerd.

Sekseverdeling

Tabel 2 laat de sekseverdeling per type verdediger zien. Kruistabelanalyse toonde een ongelijke verdeling van jongens en meisjes aan onder de drie typen verdedigers ($\chi^2 = 1,26$, $df = 2$, $p < .001$). Aangepaste standaardresiduen weergaven dat er meer jongens aanvallend verdedigen dan op basis van kans werd verwacht ($z = 9.5$) en dat zij vaker beide vormen van verdedigen hanteren ($z = 4.3$). Meer meisjes verdedigen op troostende wijze dan op basis van kans werd verwacht ($z = 10.4$).

Tabel 2

Sekseverschillen op aanvallend en troostend verdedigen

		Geslacht			
		Jongen	Meisje	Totaal	
Type verdediger	Troostend	Aantal	66	235	301
		Standaardresidu	-10.4	10.4	
	Aanvallend	Aantal	52	2	54
		Standaardresidu	9.5	-9.5	
	Beide	Aantal	45	30	75
		Standaardresidu	4.3	-4.3	
Totaal	Aantal	163	267	430	

Verschillen tussen drie typen verdedigers

Een eenweg multivariate variantieanalyse (MANOVA) is uitgevoerd om verschillende afhankelijke variabelen (pester, bekrachtiger, assistent, agressie, sociale acceptatie, resource control en perceived popularity) bij de drie typen verdedigers te vergelijken. Tabel 3 geeft de correlaties weer tussen deze afhankelijke variabelen.

Tabel 3
Correlaties tussen de afhankelijke variabelen

	PST	ASS	BKR	AGR	RCL	RCP	RCZ	SA	PP
Pester	1	.47*	.62*	.58*	.39*	.59*	.19*	-.45*	.38*
Assistent	.47*	1	.67*	.35*	.29*	.34*	.20*	-.29*	.30*
Bekrachtiger	.62*	.67*	1	.46*	.36*	.52*	.22*	-.36	.34*
Agressie	.58*	.35*	.46*	1	.21*	.32*	.11*	-.52*	.14*
Sociale acceptatie	-.45*	-.29*	-.36	-.52*	-.01	-.11*	.01	1	.20*
Resource control leerkracht	.39*	.29*	.36*	.21*	1	.48*	.23*	-.01	.50*
Resource control peers	.59*	.34*	.52*	.32*	.48*	1	.22*	-.11*	.66*
Resource control zelf-rapportage	.19*	.20*	.22*	.11*	.23*	.22*	1	.01	.25*
Perceived popularity	.38*	.30*	.34*	.14*	.50*	.66*	.25*	.20*	1

Noot. PST = pester; ASS = assistent; BKR= bekrachtiger; AGR= agressie; SA = sociale acceptatie; RCL= resource control, gemeten met leerkrachtvragenlijst; RCP = resource control, gemeten met peernominatie; RCZ= resource control, gemeten met zelfrapportage; PP = perceived popularity.

* $p < 0.01$

Er is gekeken of aan alle assumpties voor de MANOVA was voldaan. De scheve verdeling van de scores op resource control op basis van peernominaties en van de scores op de pestrollen (pester, assistent en bekrachtiger) schenden de assumptie van *normaliteit*. Als gevolg hiervan zijn deze variabelen getransformeerd met behulp van de SPSS Rankit Procedure (Olthof et al., 2011).

Met de Levene's test is gekeken naar de homogeniteit van variaties bij de afhankelijke variabelen. Uit deze test blijkt dat de assumptie bij het merendeel van de variabelen is geschonden. Vanwege heterogeniteit van varianties en ongelijke groepsgrootte is gekozen voor de Games Howell als Post Hoc procedure (Stevens, 1999). Indien gebruik gemaakt wordt van de Games Howell wordt de kans op type II fouten kleiner in vergelijking met andere post-hoc procedures.

Uit de MANOVA bleek een significant multivariaat hoofdeffect van het verschil tussen de groepen verdedigers op de afhankelijke variabelen ($\Lambda = .62$, $F(18, 768) = 11.60$, $p < .001$, $\eta^2_p = .21$).

Univariate toetsing liet zien dat de typen verdedigers significant verschilden qua initiatief nemend pesten, bekrachtigen van de pester, assisteren van de pester, agressie, sociale acceptatie, resource controle leerkracht, resource control peers, resource control zelfrapportage en perceived popularity. In tabel 4 zijn deze resultaten weergegeven.

Tabel 4
Resultaten univariate toetsing

Afhankelijke variabele	Type verdediger	M (SD)	F (df1, df2)	p	η^2_p
Pester	Troostend	-.26 (.68)	52.87 (2, 427)	<.001	.20
	Aanvallend	.88 (.92)			
	Beide	.08 (.92)			
Assistent	Troostend	-.32 (.71)	58.11 (2, 427)	<.001	.21
	Aanvallend	.82 (.87)			
	Beide	.06 (.73)			
Bekrachtiger	Troostend	-.36 (.60)	84.90 (2, 427)	<.001	.29
	Aanvallend	.90 (.86)			
	Beide	.07 (.77)			
Agressie	Troostend	-.37 (.50)	70.48 (2, 402)	<.001	.26
	Aanvallend	.92 (1.32)			
	Beide	-.01 (.90)			
Sociale acceptatie	Troostend	.45 (.71)	40.82 (2, 427)	<.001	.16
	Aanvallend	-.66 (1.36)			
	Beide	.29 (.77)			
Resource control leerkracht	Troostend	.00 (.90)	14.86 (2, 420)	<.001	.07
	Aanvallend	.62 (1.04)			
	Beide	.44 (.85)			

Resource control peers	Troostend	-.07 (.93)	21.58 (2, 427)	<.001	.09
	Aanvallend	.61 (.93)			
	Beide	.52 (.82)			
Resource control zelfrapportage	Troostend	1.27 (.63)	4.58 (2, 422)	.01	.02
	Aanvallend	1.53 (.60)			
	Beide	1.39 (.56)			
Perceived popularity	Troostend	-.00 (.91)	11.94 (2, 427)	<.001	.05
	Aanvallend	.51 (.92)			
	Beide	.44 (1.00)			

Uit de paarsgewijze vergelijking met de Games Howell procedure bleek dat de troostende verdediger significant ($p < .001$) lager scoort dan de aanvallende verdediger op de rollen van *pester*, *assistent* en *bekrachtiger*. Wanneer de troostende verdediger wordt vergeleken met het type beide is ook hier een significant lagere score ($p < 0.01$) zichtbaar op de rol van pester en zijn de scores significant lager ($p < .001$) op de rol van assistent en bekrachtiger. De aanvallende verdediger laat een significant hogere score ($p < .001$) zien op de drie pestrollen in vergelijking met de verdediger type beide. Samenvattend scoort de aanvallende verdediger het hoogst op de pro-pestrollen, dan het type beide en de troostende verdediger scoort het laagst.

De troostende verdediger scoort lager op *agressie* dan de aanvallende verdediger ($p < .001$) en lager dan de verdediger type beide ($p < 0.01$). De aanvallende verdediger bleek significant hoger ($p < .001$) te scoren op *agressie* dan de verdediger type beide. Kortom; de aanvallende verdediger scoort het hoogst op *agressie*, gevolgd door de verdediger type beide, de troostende verdediger scoort het laagst.

Er bestond een significant verschil ($p < .001$) tussen de troostende en aanvallende verdediger waaruit blijkt dat de troostende verdediger hoger scoort op *sociale acceptatie* dan de aanvallende verdediger. Bij vergelijking van de verdediger type beide bleek er geen significant verschil te zijn met de troostende verdediger. De score op *sociale acceptatie* van de aanvallende verdediger bleek significant lager ($p < .001$) dan de score van de verdediger type beide. Hieruit kan opgemaakt worden dat *acceptatie* vanuit leeftijdsgenoten niet verschilt tussen de troostende verdediger en de verdediger type beide, maar dat de aanvallende verdediger significant lager scoort dan de andere twee types.

Onderscheid tussen groepen verdedigers in termen van *resource control* resulteert uit de scores van de leerkracht, de peernominaties en de zelfrapportage. Er zijn duidelijk verschillen in scores op resource control aanwezig tussen de troostende verdediger en de aanvallende verdediger. Zo blijkt dat de troostende verdediger significant lager scoort ($p < .001$) op resource control leerkracht en resource control peers. De troostende verdediger scoort ook significant ($p < 0.01$) lager dan de aanvallende verdediger op de zelfrapportage van resource control. Volgens de leerkrachtscores op resource control scoort de troostende verdediger significant lager ($p < 0.01$) dan de verdediger type beide. De scores van de peers stellen ook dat de troostende verdediger significant lager ($p < .001$) scoort op resource control dan de verdediger type beide. Wanneer de resource control scores van de zelfrapportage worden vergeleken, blijkt dit verschil niet significant tussen de troostende verdediger en de verdediger type beide. Gekeken naar de scores op resource control tussen de aanvallende verdediger en de verdediger type beide, blijkt geen van deze verschillen significant. Deze typen verdedigers scoren niet significant verschillend op resource control leerkracht, wijken niet significant van elkaar af op resource control peers en ook is geen significantie op de zelfrapportage te ontdekken. Hieruit blijkt dat zowel de aanvallende verdediger als de verdediger type beide een hogere resource control hebben dan de troostende verdediger. De vergelijking van de zelfrapportage tussen de troostende verdediger en de verdediger type beide geeft echter geen significantie weer, terwijl andere groepsvergelijkingen op resource control dit wel ondersteunen.

Als laatste zijn de groepen verdedigers te vergelijken op *perceived popularity*. Er is sprake van een significant verschil ($p < 0.01$) tussen de troostende en de aanvallende verdediger. Dit houdt in dat de troostende verdediger lager scoort op perceived popularity dan de aanvallende verdediger. De troostende verdediger scoort tevens significant lager ($p < 0.01$) dan de verdediger type beide. Tussen de aanvallende verdediger en de verdediger type beide is geen significant verschil op perceived popularity zichtbaar. Deze twee groepen verdedigers hebben een hogere perceived popularity dan de troostende verdediger.

Conclusie en discussie

Deze studie richtte zich expliciet op de rol van verdediger in het pestproces, waarbij drie onderzoeksvragen centraal stonden. Allereerst is onderzocht of de rol van aanvallende verdediger meer samenhang vertoont met de pro-pestrollen (pester, assistent en bekrachtiger) dan de rol van troostende verdediger. De rol van troostende verdediger werd als meer afzonderlijke rol verwacht. De tweede onderzoeksvraag betrof de sekseverdeling waarbij verwacht werd dat meisjes meer troostende manieren van

verdedigen hanteren en jongens juist meer aanvallend verdedigen. Tot slot is onderzocht of de troostende verdedigers hoger scoren op sociale acceptatie dan de aanvallende verdedigers en of de aanvallende verdedigers hoger scoren op agressie, resource control en perceived popularity dan troostende verdedigers.

De resultaten ondersteunen de hypothese dat de rol van aanvallende verdediger meer samenhang vertoont met de pro-pestrollen dan de troostende verdediger. Dit wil zeggen dat een duidelijke tweedeling te zien is binnen de rol van verdediger (troostend en aanvallend). Gezien de hoge correlatie tussen de aanvallende en troostende verdediger is de aanwezigheid van een mogelijk derde type verdediger onderzocht. Middels classificatieprocedures van Olthof en collega's (2011) werd bekeken of er participanten waren die beide typen verdedigen hanteren, waaruit bleek dat er een redelijk aantal jongens en meisjes zowel aanvallend als troostend verdedigen. Gezien de expliciete aanwezigheid van dit type 'beide', werd besloten deze mee te nemen in de analyse. Reden hiervoor was dat het type 'beide' vergeleken kon worden met de aanvallende en troostende verdediger, om de verdeling binnen de verdedigende rol beter te kunnen onderzoeken.

De data ondersteunen de hypothese dat meisjes vooral de rol van troostende verdediger aannemen en minder aanvallend gedrag laten zien. Jongens laten echter vooral aanvallend gedrag zien. Deze resultaten passen binnen de verwachtingen van dit onderzoek en sluiten aan bij de literatuur over agressie. Agressief of aanvallend gedrag bij jongens is immers een bekend fenomeen (Salmivalli et al., 1998). Uit de analyse bleek ook dat er meer jongens dan meisjes zijn die beide vormen van verdedigen toepassen. Het feit dat meisjes vooral troostend verdedigen en weinig of niet aanvallend verdedigen, kan een verklaring geven voor de oververtegenwoordiging van jongens binnen het type beide. Er zijn daarom maar enkele meisjes die daadwerkelijk op een aanvallende manier zullen interveniëren.

De troostende verdediger scoort significant hoger op sociale acceptatie en lager op agressie en de pro-pestrollen (pester, assistent, bekrachtiger) dan de aanvallende verdediger. Verschillen in sociale dominantie in termen van resource control (volgens leerkracht, klasgenoten en zelfrapportage) en perceived popularity, blijken uit een significant hogere score bij de aanvallende dan de troostende verdediger. Deze significante verschillen laten een duidelijke verdeling tussen de troostende en aanvallende verdediger zien. Met dergelijke resultaten worden veronderstellingen over een eventuele tweedeling binnen de verdedigende rol ondersteund.

Uit literatuurstudies blijkt dat pesten een groepsproces is en interventies zich niet enkel op pesters en slachtoffers moeten richten, maar juist ook op de andere rollen binnen het pestproces (Craig et al., 2000). In de praktijk grijpen maar weinig kinderen echt in bij pesten en het is daarom noodzakelijk dat kinderen worden gestimuleerd en

gesteund om te interveniëren in het pestproces. Dit onderzoek biedt een verdieping en explicitering van de meest betekenisvolle positie binnen het proces; de rol van verdediger. De verdediger is de sleutelfiguur die het pestproces positief kan beïnvloeden, omdat zij opkomen voor zwakkeren in de groep. Interventies gericht op pesten als groepsproces, kunnen daarom het beste insteken op deze prosociale verdedigende rol. Verdedigers zijn populair, hebben een hoge sociale status, worden door de meeste kinderen geaccepteerd en beschikken daardoor over voldoende moed en vertrouwen om te interveniëren (Salmivalli, 1999). Inzicht in welke status, strategieën en vaardigheden een kind nodig heeft om te kunnen verdedigen, kan worden gebruikt bij het creëren van bewustzijn bij leerkrachten, het opstellen van groepsinterventies en het scheppen van een adequaat klassenklimaat. Te denken valt aan voorlichting op scholen aan leerkrachten over pesten als groepsproces met de specifieke nadruk op de verdedigende rol. Tevens kan men de kinderen in de klas informeren over wat zij kunnen doen om in te grijpen bij peestsituaties en waarom dit verdedigende gedrag belangrijk is. Door dergelijke concrete interventies vorm te geven, kan men de schoolleiding, leerkracht en kinderen stimuleren om het pestproces te doorbreken. Informatie over de gedragskarakteristieken van de verschillende typen verdedigende rollen komt zo ten gunste van mogelijke pestinterventies.

Sterke punten, beperkingen en implicaties voor toekomstig onderzoek

Een sterk punt binnen dit onderzoek is het gebruik van een relatief grote steekproef. Daarnaast zijn er meerdere dataverzamelingmethoden en informanten gebruikt (zelfrapportage, peernominaties en leerkrachtrapportages), wat een objectiever en vollediger beeld geeft. Een beperking van dit onderzoek is dat voor de metingen recent vertaalde, aangepaste of ontwikkelde instrumenten zijn gebruikt. Deze instrumenten dienen nog nader te worden getest, maar de tot nu toe behaalde resultaten bieden veelbelovend bewijs voor de validiteit en betrouwbaarheid (Olthof et al., 2011).

Er zijn enkele resultaten waar vanuit dit onderzoek geen verklaring voor kan worden gegeven. De hoge positieve correlatie tussen de troostende verdediger en de buitenstaander is erg opmerkelijk, aangezien de buitenstaander in de literatuur als een op zichzelf staande rol beschreven wordt (Camodeca & Goossens, 2005; Cowie, 2000; Salmivalli et al., 1996). Salmivalli en collega's (1996) beschrijven de buitenstaanderrol als een participant die zich afzijdig houdt bij peestsituaties, er wordt geen samenhang met de andere rollen beschreven. De resultaten uit dit onderzoek weerleggen dit. De samenhang van de troostende verdediger met de buitenstaander impliceert dat de buitenstaander mogelijk meer betrokken is bij het pestproces dan vanuit de literatuur verwacht werd. De buitenstaander houdt zich dan niet alleen afzijdig, maar neemt mogelijk ook deel aan het pestproces door troostend te verdedigen. Verder onderzoek

naar de rol van buitenstaander en samenhang met andere rollen binnen het pestproces zou meer duidelijkheid kunnen bieden.

De belangrijkste bijdrage van dit onderzoek is de duidelijk opsplitsbare rol van verdediger in enerzijds de troostende en anderzijds de aanvallende verdediger. Er zijn duidelijke en significante verschillen tussen deze twee typen zichtbaar op agressie, resource control, perceived popularity en sociale acceptatie. Er is daarnaast zelfs sprake van een mogelijk derde type verdediger. Dit type beide laat volgens dit onderzoek meer agressie, resource control en perceived popularity zien dan de troostende verdediger en het scoort lager op de pro-pestrollen, agressie en resource control (zelfrapportage) dan de aanvallende verdediger. Het type beide scoort, net als de troostende verdediger, hoger op sociale acceptatie dan de aanvallende verdediger. Naast de aanwezige verschillen, komt het type beide overeen met de aanvallende verdediger op perceived popularity en resource control (leerkracht en leeftijdsgenoten). Hieruit valt te concluderen dat de verdediger type beide aanzienlijk meer verschilt dan het overeenkomt met de troostende evenals de aanvallende verdediger, waardoor onderscheid kan worden gemaakt tussen drie typen verdedigers.

Ondanks de duidelijke verschillen binnen verdedigende rol die uit dit onderzoek gebleken zijn, is verder onderzoek wenselijk. In toekomstig onderzoek kan nader worden geanalyseerd in hoeverre de rol van verdediger uit eenzelfde gedragspatroon bestaat of dat er binnen deze rol een verdeling in twee of wellicht zelfs drie typen verdedigers mogelijk is.

Referenties

- Camodeca, M., & Goossens, F. A. (2005). Aggression, social cognitions, anger and sadness in bullies and victims. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 46*, 186-197.
- Cillessen, A. H. N., & Mayeux, L. (2004). From censure to reinforcement: Developmental changes in the association between aggression and social status. *Child Development, 75*, 147-163.
- Coie, J. D., Dodge, K. A., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology, 18*, 557-570.
- Cowie, H. (2000). Bystanding or standing by: Gender issues in coping with bullying in English schools. *Aggressive Behavior, 26*, 85-97.
- Craig, W. M., & Pepler, D. (2000). Making a difference in bullying (Report No. 60). Toronto, Ontario, Canada: York University, LaMarsh Centre for Research on Violence and Conflict Resolution.
- Craig, W. M., Pepler, D., Atlas, R. (2000). Observations of bullying in the playground and in the classroom. *School Psychology International, 21*, 22-36.
- De Bruyn, E. H., Cillessen, A. H. N., & Wissink, I. B. (2010). Associations of peer acceptance and perceived popularity with bullying and victimization in early adolescence. *Journal of Early Adolescence, 30*, 543-566.
- Dodge, K. A., & Coie, J. D. (1987). Social-information processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*, 1146-1158.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M., Frederiks, A. M., Vogels, T., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2006). Do bullied children get ill, or do ill children get bullied? A prospective cohort study on the relationship between bullying and health-related symptoms. *Pediatrics, 117*, 1568-1574.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3th ed.). London: SAGE Publications Inc.
- Garney, A.G., & Merrell, K. W. (2001). Bullying in schools: Perspectives on understanding and preventing an international problem. *School Psychology International, 22*, 364-382.
- Gini, G. (2006). Bullying as a social process: The role of group membership in students' perception of inter-group aggression at school. *Journal of School Psychology, 44*, 51-65.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B., & Altoè, G. (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior? *Aggressive Behavior, 33*, 467-476.

- Gini, G., Pozzoli, T., Borghi, F., & Franzoni, L. (2008). The role of bystanders in students' perception of bullying and sense of safety. *Journal of School Psychology, 46*, 617-638.
- Glew, G. M., Fan, M. Y., Katon, W., Rivara, F. P., & Kernic, M. A. (2005). Bullying, psychosocial adjustment, and academic performance in elementary school. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 159*, 1026-1031.
- Goossens, F. A., Olthof, T., & Dekker, P. H. (2006). New participant role scale: Comparison between various criteria for assigning roles and indications for their validity. *Aggressive Behavior, 32*, 343-357.
- Hawker, D., & Boulton, M. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 41*, 441-455.
- Hawkins, D. L., Pepler, D. J., & Craig, W. M. (2001). Naturalistic observations of peer interventions in bullying. *Social Development, 10*, 512-527.
- Hawley, P. H. (1999). The ontogenesis of social dominance: A strategy-based evolutionary perspective. *Developmental Review, 19*, 97-132.
- Hawley, P. H., Little, T. D., & Pasupathi, M. (2002). Winning friends and influencing peers: Strategies of peer influence in late childhood. *International Journal of Behavioral Development, 26*, 466-474.
- Hawley, P. H. (2003). Strategies of control, aggression, and morality in preschoolers: An evolutionary perspective. *Journal Experimental Child Psychology, 85*, 213-235.
- Hawley, P. H. (2007). Social dominance in childhood and adolescence: Why social competence and aggression may go hand in hand. In P. H. Haley, T. D. Little, & P. C. Rodkin (Eds), *Aggression and adaptation. The bright side to bad behavior*. Mahwah (NJ): Lawrence Erlbaum Associates.
- LaFontana, K. A. & Cillessen, A. H. N. (2002). Children's perceptions of popular and unpopular peers: A multimethod assessment. *Developmental Psychology, 38*, 635-647.
- Maassen, G. H., Van der Linden, J. L., & Akkermans, W. (1997). Nominations, ratings, and the dimensions of sociometric status. *International Journal of Behavioral Development, 21*, 179-199.
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association, 285*, 2094-2100.
- Olthof, T. & Goossens, F. A. (2008). Bullying and the need to belong: Early adolescents' bullying-related behavior and the acceptance they desire and receive from particular classmates. *Social Development, 17*, 24-46.

- Olthof, T., Goossens, F., Vermande, M., Van der Meulen-van Dijk, M., & Aleva, L. (2008, July). *Bullying as a social strategy: Children's involvement in bullying and their desired and acquired dominance in the peer group*. Paper presented at the 20th Biennial Meeting of the International Society for the Study of Behavioral Development (ISSBD), Würzburg, Germany.
- Olthof, T., Goossens, F. A., Vermande, M. M., Aleva, E. A., Van der Meulen, M. (2011). Bullying as strategic behavior: Relations with desired and acquired dominance in the peer group. *Journal of School Psychology*, doi:10.1016/j.jsp.2011.03.003.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12, 495-510.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying. *Educational Leadership*, 60, 12-17.
- O'Connell, P., Pepler, D., & Craig, W. (1999). Peer involvement in bullying: Insights and challenges for interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 437-452.
- Parkhurst, J. T. & Hopmeyer, A. (1998). Sociometric popularity and peer-perceived popularity: Two distinct dimensions of peer status. *Journal of Early Adolescence*, 18, 125-144.
- Pellegrini, A. D., & Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, 20, 259-280.
- Polman, H., Orobio de Castro, B., Thomaes, S., & Van Aken, M. (2009). New directions in measuring reactive and proactive aggression: Validation of a teacher questionnaire. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 183-193.
- Pöyhönen, V., Juvonen, J., & Salmivalli, C. (2010). What does it take to stand up for the victim of bullying? The interplay between personal and social factors. *Merrill-Palmer Quarterly*, 56, 143-163.
- Prinstein, M. J., & Cillessen, A. H. N. (2003). Forms and functions of adolescent peer aggression associated with high levels of peer status. *Merrill-Palmer Quarterly-Journal of Developmental Psychology*, 49, 310-342.
- Ray, E. G., Norman, M., Sadowski, C. J., & Cohen, R. (1999). The role of evaluator-victim relationships in children's evaluation of peer provocation. *Social Development*, 8, 380-394.
- Rigby K. (2003). Consequences of Bullying in Schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48, 583-590.
- Rose, A. J., Swenson, L. P., & Waller, E. M. (2004). Overt and relational aggression and perceived popularity: Developmental differences in concurrent and prospective relations. *Developmental Psychology*, 40, 378-387.

- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior, 22*, 1-15.
- Salmivalli, C., Huttunen, A., & Lagerspetz, K. M. J. (1997). Peer networks and bullying in schools. *Scandinavian Journal of Psychology, 38*, 305-312.
- Salmivalli, C., Lappalainen, M., & Lagerspetz, K. M. J. (1998). Stability and change of behavior in connection with bullying in schools: A two-year follow-up. *Aggressive Behavior, 24*, 205-218.
- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying: Implications for interventions. *Journal of Adolescence, 22*, 453-459.
- Salmivalli, C. (2009). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior, 15*, 112-120.
- Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). Bullies, victims, and bully-victim relationships in middle childhood and early adolescence. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *Handbook of peer interaction, relationships, and groups* (pp. 322-340). New York: Guilford.
- Sijtsema, J. J., Veenstra, R., Lindenberg, S., & Salmivalli, C. (2009). Empirical test of bullies' status goals: Assessing direct goals, aggression, and prestige. *Aggressive Behavior, 35*, 57-67.
- Stevens, J. (1999). *Intermediate statistics: A modern approach (2nd ed.)*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. P. 86-87.
- Sutton, J., & Smith, P. K. (1999). Bullying as a group process: An adaptation of the participant role approach. *Aggressive Behavior, 25*, 97-111.
- Van Kleef, G. A., Oveis, C., Van der Löwe, I., LuoKogan, A., Goetz, J., & Keltner, D. (2008). Power, distress, and compassion: Turning a blind eye to the suffering of others. *Psychological Science, 19*, 1315-1322.
- Veenstra, R. (2006). The development of Dr. Jekyll and Mr. Hyde. Prosocial and antisocial behavior in adolescence . In D. Fetchenhauer, A. Flache, A. P. Buunk, & S. Lindenberg (Eds.), *Solidarity and prosocial behavior. An integration of sociological and psychological perspectives* (pp. 93-108). Berlin: Springer.
- Vermande, M., Aleva, L., Olthof, T. Goossens, F., Van der Meulen-van Dijk, M., & Orobio de Castro, B. (2008). *Victims of bullying in school: Theoretical and empirical indications for the existence of three types*. Paper presented at the 20th Biennial Meeting of the International Society for the Study of Behavioural Development (ISSBD), Würzburg, Germany.
- Vervoort, M. H. M., Scholte, R. H. J., & Overbeek, G. (2010). Bullying and victimization among adolescents: The role of ethnicity and ethnic composition of school class. *Journal of Youth and Adolescence, 39*, 1-11.

- Witvliet, M., Olthof, T., Hoeksma, J. B., Goossens, F. A., Smits, M. S. I., & Koot, H. M. (2010). Peer Group affiliation of children: The role of perceived popularity, likeability, and behavior similarity in bullying. *Social Development, 19*, 285-303.
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology, 92*, 673-696.